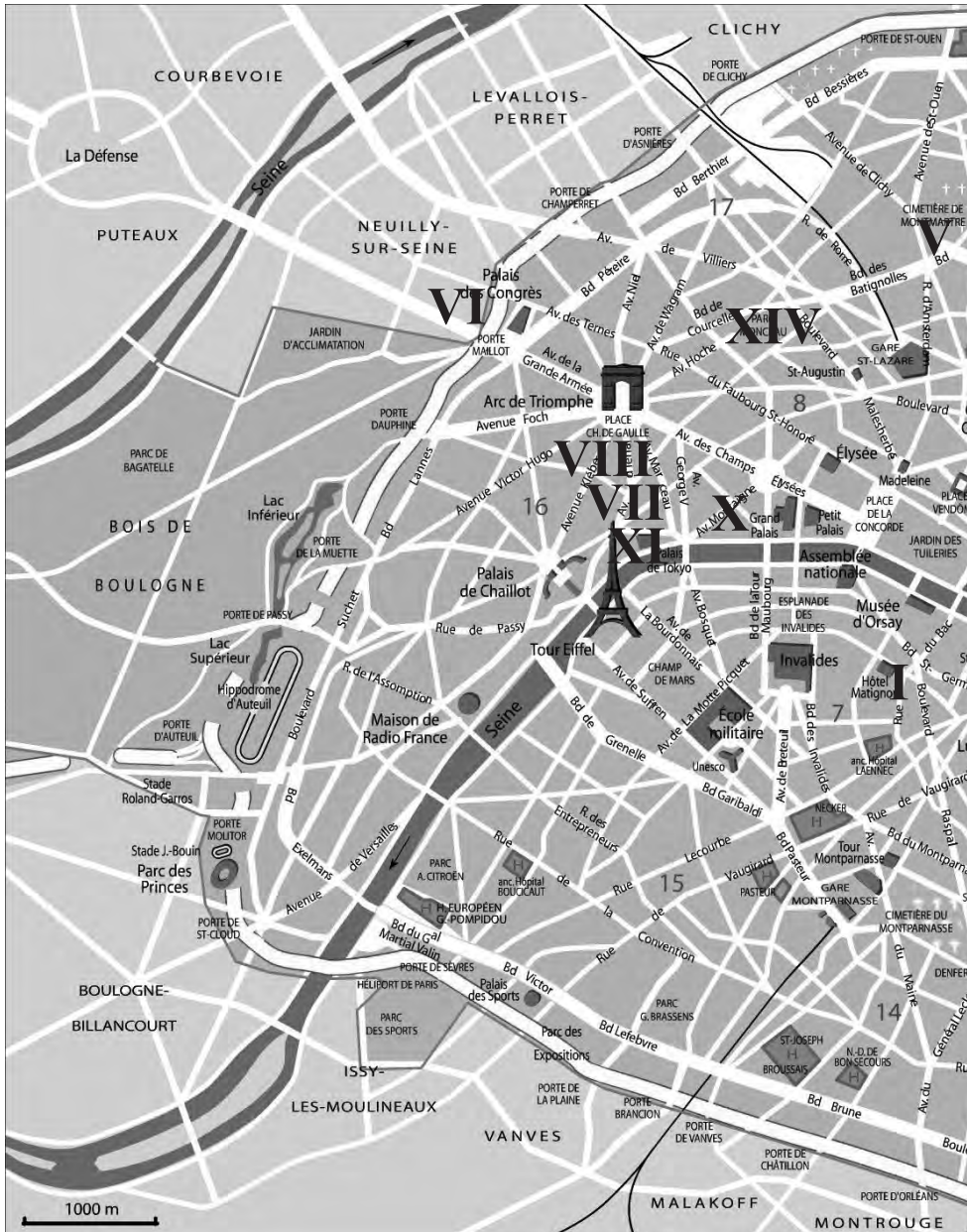

Inhoud

Proloog	11
I In de Faubourg Saint-Germain	15
II Studenten aan de Sorbonne	31
III Malik en de anderen	43
IV Jonge acteurs en Arletty	53
V Clochards in de metro	63
VI Graaf Conrad	69
VII Jongens onder het dak	81
VIII Dame met bontcape	95
IX In een theatercompagnie	105
X Marlene Dietrich	119
XI Vera Kouzmitchova	133
XII Rudolf Noureev	147
XIII Ezio Frigerio	161
XIV Een prins	175
XV Ministers van cultuur	187
XVI In de Faubourg Saint-Antoine	199
XVII Bohémiens	213
Epiloog	229
Personenregister	243
Dank	247

De Romeinse cijfers verwijzen naar de hoofdstukken.

Kaart van Parijs

Proloog

Wanneer alles slaapt en de tijd stil lijkt te staan, vlieg ik in mijn dromen als een vogel over de daken van Parijs. Ik vlieg langs de Seine naar de torens van de Notre-Dame, waar ik even van het uitzicht geniet, en dan verder naar het Louvre. Daar tegenover, op de Quai Voltaire, rust ik uit voor het venster waar het klavecimbel van Rudolf Noerejev (in Parijs: Noureev) stond. Zeven bruggen verder zet ik me neer op de vensterleuning van Marlene Dietrich, vanwaar ze nachtenlang naar de hemel van Parijs staarde en de kleine *chambre de bonne* kon zien waar ik destijds letterlijk tussen de schoorstenen woonde. Ik maak een ereronde boven het Trocadéro, kijk naar het venster van Arletty dat altijd openstond, en vlieg met een looping tussen de poten van de Eiffeltoren door naar Montparnasse. Daar bezat een elegante dame met bontcape een heel huis. Een steenworp verder, in een *chambre de bonne* bij een oude *colonelle* in Saint-Germain-des-Près, begon mijn leven in Parijs.

In september 1984 kwam ik als achttienjarige hier naartoe als vervulling van een lang gekoesterde wens. In mijn jeugddromen had ik de *ville lumière* zien twinkelen: de ‘lichtstad’ waar beroemde mensen leven, waar gravinnen diademen met diamanten en revue-girls gordels van bananen dragen. De avontuurlijke stad, waar in de *grands hôtels* op de Place de la Concorde en de kleine *bistrots* in Montmartre hele romans geschreven worden. De wereldstad waar de sterren van onbekende kunstenaars rijzen en Oscar Wilde in armoede gestorven is. Parijs was voor mij de verre, onbereikbare plek waar het geluk op je wacht. Maar Parijs heeft mij – zoals vele anderen – niet met open armen ontvangen.

Op de eerste ochtend kreeg het echtpaar waar ik in de begintijd zou wonen ruzie en stond ik na amper 24 uur met mijn koffer al weer op straat. Ik vond een plek als au pair-jongen bij een dame die yogales gaf – wat haar niet belette om na één week een hysterische aanval te krijgen. Ik vluchtte naar buiten en heb op een bank geslapen. Bij haar sliep ik in de garage, op de grond op een matras naast de auto. Maar Parijs blijft vanuit ieder, nog zo onverwacht perspectief interessant en het leven gaf me het grote geschenk dat ik deze boeiende stad vanuit bijna elke mogelijke hoek mocht bestuderen – behalve dan van boven. Daarom vlieg ik in mijn dromen als een vogel over de daken van Parijs en keer terug naar de huizen waar ik heb gewoond, geleefd, liefgehad en gewerkt. Ik kijk door de schoorstenen en vensters, op zoek naar de mensen van dit boek. ’s Nachts weet ik precies waar ze zijn, overdag kan ik ze in deze turbulente stad vaak niet meer vinden.

De Pariijenaar is een geboren acteur, die meermaals per dag van personage verandert. Ik ken geen andere stad ter wereld waar mensen zich zo vaak verkleeden. Een *parisien* verkleedt zich voor het inkopen op de markt, het fietsten naar zijn werk, het *déjeuner* en het *dîner*, een *café* of een *apéritif* tussendoor en natuurlijk voor een grote receptie. Dat doet hij met zo veel kunst dat de *charme* en de *élégance* van de *parisien* en *parisienne* wereldberoemd zijn. Deze nooit eindigende aandacht voor de eigen *apparence* verklaart zich niet alleen door het Franse *savoir vivre*, het heeft duidelijk ook iets met de stad te maken. Je moet overal bijzonder zijn om niet onder te gaan in deze oceaan van miljoenen mensen. En wat er ook gebeurt, je moet altijd een ‘goed gezicht’ bewaren. Een Pariijenaar noemt dit *garder la face*.

Arletty

De enige regisseur die in de ogen van Périmony enig talent had was Louis Jouvet, omdat hij ook een begenadigd acteur was geweest. In vele films vertolkte hij de hoofdrol naast Arletty, de romantische Garance uit *Les enfants du Paradis*, een van mijn lievelingsfilms. Toen Périmony ons voor de tiende keer hetzelfde verhaal over Jouvet opdiste, vroeg ik wat er eigenlijk van Arletty geworden was. Het was een ietwat gênante vraag, want Arletty was na de oorlog uit de Franse theaterwereld verstoten, omdat zij tijdens de bezetting een relatie met een Duitse officier in Parijs had gehad. Iedereen in de klas was ervan overtuigd dat zij al lang dood en begraven was, maar nee, zij leefde nog. Périmony vertelde dat zij zich ergens in een kleine woning totaal van de wereld had teruggetrokken en al meer dan twintig jaar blind was. Dat vond ik een droevig verhaal en terug op mijn kamer belde ik naar de inlichtingen en informeerde naar het telefoonnummer van Arletty. De dame vroeg droog: 'Is het een bedrijf?' Ik antwoordde: 'Nee, een van de grootste Franse actrices van de twintigste eeuw!'

Ik kreeg zonder verder commentaar een adres in het XVIe arrondissement: Rue Raynouard 14 en een oeroud telefoonnummer: 42 88 91 63. Ik probeerde het uit, kreeg meteen iemand aan de lijn en informeerde ietwat onhandig waar ik beland was. De vrouw vroeg wantrouwend wat ik wilde. Ik wilde weten of het Madame Arletty misschien een plezier zou doen als een jonge acteur op een theaterschool haar belde? *Mais évidemment mon petit*, was haar reactie. De eerst zo wantrouwende dame was Arletty zelf, duidelijk verheugd dat ik haar belde. Zo begon onze 'telefoonvriendschap' die twee jaar geduurd heeft. Arletty was toen al ver in de tachtig, maar haar stem was precies dezelfde als in haar films. Ze nam steeds direct de telefoon op, die kennelijk naast haar bed stond. Altijd leek ze opgetogen wanneer ik of anderen belden (soms was de lijn bezet), want de telefoon was 'haar enige draad met de buitenwereld' zoals zij zei. Haar *conversation* was die van een echte *parisienne*: de zinnen waren kort en geestrijk, met vele dubbele bodems en liepen meestal uit in een kleine *pointe*. Met veel *esprit* vertelde ze over Courbevoie, de banlieue waar zij in 1898 was geboren als dochter van een tramconducateur en een wasvrouw. Zij had na de eerste wereldoorlog les in *steno* genomen om secretaresse te kunnen worden: 'Toen een heel nieuw beroep voor een vrouw.' Over haar eerste stappen als actrice spraken

we nooit: zij werd eerst model bij de couturier Paul Poiret en belandde uiteindelijk op de planken van de Folies Bergères als ‘vrouwelijke beul’. Ze sprak ook nooit over haar collega’s en zeker niet over andere vrouwen – alleen soms over de regisseur Marcel Carné, die haar af en toe nog belde. De rol van Garance in Carné’s *Les enfants du Paradis* was het hoogtepunt van haar carrière geweest. Maar dat was ... ‘tijdens de oorlog’ en ... ‘al zo lang geleden’ – ook een thema waarover ze niet graag sprak. Na de oorlog werd Arletty, zoals zij dat zelf uitdrukte: *De la femme la plus invitée, la femme la plus évitée* (‘Van de meest uitgenodigde vrouw, de meest gemeden vrouw’). Voor de zuiveringscommissie die over collaborateurs oordeelde gaf ze openlijk toe dat zij van een Duitse officier had gehouden. Ze zei voor de rechtbank haar beroemde zin: *Mon coeur est français, mais mon cul est international* – ‘Mijn hart is Frans, maar mijn kont is internationaal!’ Dat was het einde van haar carrière.

Ik heb dit delicate thema nooit met Arletty besproken. Zij praatte er elegant om heen en wilde liever weten wat ik in Parijs allemaal *zag*. Ik belde haar om de twee weken en we spraken meestal ruim twintig minuten. Als de discussie wat afzwakte, stelde ik haar enkele neutrale vragen over vroeger. Ik vroeg bijvoorbeeld of Parijs zeer veranderd was. Zij antwoordde: ‘Ik kom nooit meer buiten, maar mijn raam staat de hele dag open. Mijn vader ging zingend naar zijn werk, nu hoor ik zelfs nooit meer iemand op straat fluiten.’ Zij informeerde naar wat wij op de toneelschool allemaal moesten leren en op een dag droeg ik haar een fabel van La Fontaine voor. Zij kende minstens veertig fabels uit haar hoofd, want zij zei iedere ochtend een fabel op om haar geheugen te trainen. Toen vroeg zij of ik ook een gedicht in het Duits kende. Natuurlijk, *Nähe des Geliebten* van Goethe. Ze luisterde stil en zei daarna ontroerd: *Merci, c’est très beau*.

De keer daarop zei ze meteen aan het begin van gesprek: ‘Waldemar, ik heb over u nagedacht. Hoe denkt u in Parijs carrière te maken?’ Ik had geen idee. Zij wel: ‘U gaat naar de directeur van de Folies Bergères en u zegt hem dat *ik* u *stuur*. Als u een *keurige* indruk maakt (ze bedoelde dat ik in pak met das moest verschijnen) zal hij u *zeker* aannemen.’ Ik bedankte haar hartelijk voor haar advies en ging de daaropvolgende week naar een voorstelling in de Folies Bergères, om te zien wat daar van een jonge acteur werd verwacht. De show begon met een fantasie-koningin die met grote gestes een prach-

tige spiegeltrap afdaalde tot haar gouden sleep de hele bühne bedekte. Het gordijn ging dicht en de pages aan de kant moesten heel vlug de lange sleep oprollen. Dat zou ik wel kunnen. Daarna verscheen een reeks vrolijke dames, slechts met enkele pluimen bekleed. De jongens moesten met gouden koorden de schommels bewegen waarop de kokette meisjes zich onder hun rokken lieten kijken. Dat kon ik ook. Maar als afsluiting van de show kwam er een *French Cancan*. Alle mannen en vrouwen wierpen hun voeten rechtop in de lucht, trokken met hun rechterhand hun been op tot een volmaakt spagaat en ploften met een Apachekreet op de grond. Ik kreeg al spierpijn bij het kijken en voelde meteen dat ik dit nimmer en nooit zou kunnen.

Mijn leraar in *expression corporelle* legde mij uit dat je een spagaat niet ‘in een ruk’ kunt leren en stuurde me naar de hammam van de moskee. Want daar vond je een *palestra*, een verhit podium – perfect voor stretchoefeningen, omdat de warmte voorkomt dat je spier scheurt. Hier probeerde ik een middag lang tevergeefs een spagaat te maken. De volgende zondag vroeg ik mijn buurjongen Spencer me te komen helpen, steeds zonder veel resultaat. Pas de vierde zondag slaagden we er eindelijk in, terwijl de Arabische marktverkopers geamuseerd naar ons weinig elegant spektakel keken. Het was duidelijk dat ik *nooit* iedere avond met een Apacheschreeuw in spagaat op de bühne van de Folies Bergères kon neerploffen. Maar ik wist niet hoe ik dit Arletty moest vertellen. Ik durfde haar niet met het onelegante feit te confronteren, dat ik haar welgemeend advies niet zou volgen en vreesde dat zij het gewoon niet zou begrijpen. Want indien ik haar eerlijk gezegd zou hebben dat ik een spagaat niet aankon, zou haar antwoord geweest zijn dat zij tien jaar (!) zonder te klagen in een revue in de Folies Bergères gedanst had. Jean Gabin ook. Zij zou me iets gezegd hebben in de trant van: *Waldemar, serrez les fesses!* – billen samenknijpen en doorzetten! Ondertussen had ik al meer dan een maand niet gebeld. Toen werden het twee maanden. Ik schoof het telefoongesprek steeds verder voor me uit en heb het uiteindelijk niet aangedurfd. Arletty heeft nog zeer lang geleefd: zij werd vierennegentig en ligt nu in Courbevoie naast haar ouders begraven.

month of May. ‘Wat was de datum van haar brief?’ – ‘10 mei 1991’... Hij legde me uit dat Marlene Dietrich de laatste jaren absoluut geen brieven meer schreef, aan niemand; dat alleen Norma, die haar handtekening perfect kon imiteren, soms nog een gesigioneerde kaart voor haar verstuurde. Hij concludeerde: ‘Uw brief moet haar bijzonder geraakt hebben, waarschijnlijk vanwege uw taal. U spreekt nog het oude *Hochdeutsch* uit haar jeugd, dat zij zo miste. Ze vond het verschrikkelijk dat niemand in onze familie Duits sprak en zij kon zich vreselijk opwinden over het moderne Duits dat zij in de kranten las. *So this was probably the last letter she wrote – keep it precious.*’

Ik had nog een tweede vraag: op de foto die zij mij met de brief stuurde had zij de sigaret in haar hand met een zwarte stift weggeretoucheerd. Had zij als oude vrouw iets tegen sigaretten? ‘Nee,’ zei hij gedecideerd, ‘zij is tijdens de oorlog met Gabin begonnen te roken en heeft haar hele verdere leven gerookt. *Nobody ever managed to make her stop smoking.*’ Hij moest even nadenken en toen zei hij met een glimlach: ‘Ik zie maar één oplossing: zij had – *my god* – geen gemakkelijk karakter, maar ze kon ook zeer *mothering*, bemoederend zijn. Ik denk dat ze tegen zichzelf gezegd heeft: Aan deze jongen wil ik geen slecht voorbeeld geven en dat ze de sigaret heeft weggestreept – zodat u niet zou gaan roken. *Can you send me a copy of the letter and the photograph?*’

Ik heb het uiteindelijk niet gedaan. Want dat was *precies* wat Marlene Dietrich *niet* wilde. Haar dochter was toen bezig een dik boek samen te stellen met alle liefdesbrieven die haar moeder had ontvangen (en uiteindelijk niet had verbrand). Wie ben ik om haar te zeggen wat zij wel of niet over haar moeder mag publiceren. Maar omdat Marlene Dietrich dit duidelijk *niet* wilde, wilde ik met dit project *niets* te maken hebben. En anderen kennelijk ook niet, want het boek, dat in 2003 al ‘bijna klaar’ was, is tot op heden niet verschenen. Bij gelegenheid wil ik nog wel één brief aan Marlene Dietrich sturen: Ik heb gehoord dat er in Hollywood een internetsite bestaat waarop je brieven aan gestorven acteurs kunt schrijven die in de *cyberspace* gestuurd worden. En daar wil ik schrijven: ‘Lieve Marlene Dietrich, hoe ontzettend attent van u! Ik heb de geretoucheerde sigaret op de foto niet begrepen en er ook niet voor bedankt – sorry! Maar het was ook niet nodig, want ik ben een niet-roker... *Alles Liebe* daarboven, Waldemar.’

